

ฟ้อนลายซิด : นาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์เพื่อการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน และการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

Forn Laikit: Local Dancing Art for Community Economic and Cultural Tourism Development

นพรัตน์ บัวพัฒน์¹

Nopparat Buaphat¹

บทคัดย่อ (Abstract)

ฟ้อนลายซิด : นาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนและวัฒนธรรมการท่องเที่ยว เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษานาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์และส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนวัฒนธรรมการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลด้านเอกสารและข้อมูลภาคสนาม ข้อมูลภาคสนามได้จากการสัมภาษณ์ผู้รู้ จำนวน 5 คน ผู้ปฏิบัติ 5 คน และผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์พื้นเมือง นำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบด้วยวิธีการแบบสามเส้า วิเคราะห์ตามความมุ่งหมายที่ตั้งไว้ และนำเสนอผลการวิจัยในเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า การสร้างสรรค์ฟ้อนลายซิด เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนและวัฒนธรรมการท่องเที่ยวเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มของภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการจำหน่ายผ้าทอลายซิดจากการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ดผู้วิจัยจึงได้แนวคิดจากภูมิปัญญาการทอผ้าลายซิด ของชาวบ้านหนองแวง ตำบลหนองผือ อำเภोजตุรพัตร์พิมาน จังหวัดร้อยเอ็ดมาสร้างสรรค์นาฏศิลป์พื้นเมืองขึ้นเป็นการนำเสนอกรรมวิธีการทอผ้าลายซิด โดยใช้ฝ้ายนำมาทอเป็นลายซิด ให้มีสีสันสวยงาม จากการย้อมสีที่ได้จากธรรมชาติ ลายที่นิยมทอ ได้แก่ ลายเลข 3 และลายหว่านน้อย เป็นลายที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างยิ่ง สีที่ใช้ในการแสดงมี 8 สี ได้แก่ สีเขียว สีแดง สีเหลือง สีชมพู สีส้ม สีคราม สีม่วง และสีน้ำเงิน และสีที่ไม่นิยมนำมาย้อมมี 2 สีคือ สีดำและสีน้ำตาลเพราะไม่เป็นที่นิยมของตลาด นอกจากนี้ยังแสดงถึงประโยชน์ของผ้าลายซิดที่นิยมใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ใช้ห่มในงานบุญประเพณีต่าง ๆ ใช้โพกศีรษะในการทำงาน ใช้คาดเอว เป็นต้น ทั้งนี้การใช้ผ้าลายซิดยังอยู่ในวิถีชีวิตของคนอีสานในประเพณีฮีตสิบสอง คองสิบสี่ตลอดมา ผู้วิจัยจึงได้สร้างสรรค์การแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองขึ้น โดยนำสไบผ้าลายซิดมาใช้ประกอบท่าฟ้อน อีกทั้งทำให้ทุกคนได้ตระหนักถึงความสำคัญ ความสวยงาม อันทรงคุณค่าต่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมให้คงอยู่สืบต่อไป

คำสำคัญ : ลายซิด, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, นาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์, เศรษฐกิจชุมชน, วัฒนธรรมการท่องเที่ยว

¹ คณะศิลปนาฏดุริยางค์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ Faculty of Music and Drama, Bunditpatanasilpa Institute, Thailand; e-mail : nopparat.buaphat101@gmail.com

Abstract

Forn Laikit: Local Dancing Art for Community Economic and Cultural Tourism Development is a Qualitative research. The purpose of this study is to study a creative local dancing art, and promote about community economic and cultural tourism. The researcher studied from documentaries and 10 key informants, analyzed by use triangulation, and presented by descriptive analysis.

It revealed that Forn Laikit for Community Economic and Cultural Development come from laikit silk weaving at Ban Nongwaeng, Nong Phue Sub-district, Chaturaphakphiman district, Roi-Et province. They used cotton weaving, made it to beautiful laikit. They liked to weave Number 3 wale and Wainoi wale. Moreover, they liked green, red, yellow, pink, orange, Skyblue, purple, and black color. However, they disliked dark and brown color because consumers displeased. They used Laikit silk in daily life such as wearing in religious ceremony, put on a turban, using for waist cloths, and etc. Therefore, The researcher creates beautiful local dancing art by used Laikit breast cloth for Forn. This dancing used for community economic and cultural tourism development. In addition, it makes people realized to importance, attractiveness to preserve this precious dancing.

Keywords : Laikit, Local wisdom, Creative local dancing, Community economic, Cultural tourism.

บทนำ (Introduction)

จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรือง โดยมีเมืองขึ้นจำนวนมากจึงตั้งชื่อเมืองว่า “ร้อยเอ็ดประตู” (Wongthes, 2010 : 14) ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ทอผ้าไหม หลังฤดูการทำ (Wesapen, 1990 : 1) การทอผ้าถือเป็นอุตสาหกรรมภายในบ้านเป็นหน้าที่ของผู้หญิง ใช้เวลาว่าง หลังจากการเก็บเกี่ยว ทอผ้าสำหรับไว้ใช้ในครอบครัว ชาวอีสานได้รับอิทธิพลธรรมชาตินำมาใช้เป็นแนวคิดในการทำลวดลาย บนผืนผ้าได้อย่างสวยงาม (Pitathawatchai, 1987 : 10) ภูมิปัญญาของชาวอีสาน เกิดจากทรัพยากรบุคคลที่ต้องแสวงหาความรู้ช่วยให้การดำรงชีวิตของคนอีสานซึ่งได้สั่งสมและปฏิบัติสืบต่อกันมาจากอดีตจนถึงปัจจุบันอย่างต่อเนื่อง มีคำกล่าวแต่โบราณว่า “เมื่อเสร็จหน้านานผู้หญิงทอผ้า ผู้ชาย ตีเหล็ก” สะท้อนให้เห็นว่าแต่เดิมนั้น การทอผ้าเป็นกิจกรรมยามว่างจากการทำนาระดับเป็นภูมิปัญญา ที่สั่งสมมาหลายชั่วอายุคน (Martjarat, 2004 : 63) ในการทอผ้ายังมีการย้อมผ้าด้วยเปลือกไม้เพื่อให้ได้สีธรรมชาติที่สวยงามจากการทอใช้ในครัวเรือนแล้ว ก็เป็นการทอเพื่อจำหน่ายทั้งในและต่างประเทศสร้างรายได้ให้กับชาวจังหวัดร้อยเอ็ดอีกด้วย

ผ้าลายขีดเป็นผ้าที่ได้รับความนิยมอันเกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่อยู่ในวิถีชีวิตของชาวอีสานมาช้านาน ดังจะเห็นในประเพณีฮีตสิบสอง-คองสิบสี่ ตั้งแต่เกิดจนตาย การทอผ้าการใช้ผ้ากรรมวิธีการทอต่างๆเกี่ยวเนื่องมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจนเป็นงานศิลปหัตถกรรมชาวบ้านและเข้าสู่กลุ่มงานศิลปอาชีพที่สร้างรายได้ สร้างอาชีพให้กับชาวบ้านและชาวอีสาน หลายพื้นที่ของจังหวัดร้อยเอ็ด ได้ทำการทอผ้าลายขีด เช่น บ้านเขื่อง อำเภอธวัชบุรี บ้านหนองม่วง อำเภอธวัชบุรี บ้านหวายหลิม อำเภอเสลภูมิ เป็นต้น แต่ที่ได้รับความนิยม คือผ้าลายขีดของชาวบ้านหนองแวง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด มีลวดลายที่สวยงามมีลักษณะเฉพาะตัว โดยเฉพาะลายเลข 3 อารบิก และลายหวายน้อยที่มีลักษณะเป็นลูกหวายขนาดเล็ก นอกจากนี้ความโดดเด่นอีกด้านคือการใช้สีย้อมที่มาจากธรรมชาติ ซึ่งในปัจจุบันบ้านหนองแวงยังคงอนุรักษ์ไว้

ด้วยแนวคิดนี้ผู้วิจัยจึงได้สร้างสรรค์นาฏศิลป์พื้นเมืองชุดฟ้อนลายขีดขึ้น อันเป็นการจำลองกระบวนการทอ จนออกมาเป็นผืนผ้านำไปใช้ประโยชน์ การสร้างสรรค์ท่าฟ้อนนาฏศิลป์พื้นเมืองชุดนี้เป็นการนำเสนอรูปแบบ การฟ้อนที่ผสมผสานกับดนตรีพื้นบ้านวงโปงลางอีสานได้อย่างอ่อนช้อยสวยงาม แบ่งการบรรเลงและท่าฟ้อน 2 ช่วงคือ ช่วงที่ 1 ทำนองลายพราวนเดินดงมีจังหวะช้า บรรเลงตั้งแต่ท่าออกจนเข้าสู่กระบวนการเก็บขีด ช่วงที่ 2 ทำนองลายพราวนเดินดงมีจังหวะปานกลาง แสดงการนำผ้ามาใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ห่ม โปกศรีษะ และคาดเอว และการนำผ้ามาสานไขว้กัน 4 มุมเพื่อแสดงให้เห็นวิธีการทอผ้าลายขีด การแต่งกายใช้เสื้อเกาะอกพันรอบด้วยผ้าลายขีดหลากสีทำผมทรงยกหน้ามวยต่ำติดดอกไม้ แต่งหน้าสวยงาม ใช้ผู้แสดงทั้งหมด 8 คน แต่งตัวตามสี 8 สี โอกาสที่ใช้แสดงในงานมงคล งานรื่นเริงต่างๆนอกจากนี้อำเภอจตุรพักตรพิมานยังเป็นเมืองที่มีประวัติยาวนานตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ที่ควรแก่การศึกษาค้นคว้าด้วยเป็นเมืองที่เป็นเส้นทางอุ້ข้าวอุ้น้ำของจังหวัดคือทุ่งกุลาร้องไห้ และใกล้แหล่งโบราณสถานในอำเภอใกล้เคียงคืออำเภอเกษตรวิสัย อำเภอสวรรณภูมิ เป็นต้น นอกจากเป็นการอนุรักษ์เรื่องผ้าลายขีดแล้ว ท่าฟ้อนยังแสดงถึงวิถีชีวิตด้านวัฒนธรรมการใช้ผ้าที่อยู่ในชนบประเพณีฮีตสิบสอง-คองสิบสี่ของชาวร้อยเอ็ดจนได้ส่งเสริมเป็นเศรษฐกิจชุมชนสร้างรายได้เป็นสินค้าโอท็อปของจังหวัดและเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนทั่วไปมาท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ดและซื้อผ้าลายขีดเป็นของที่ระลึกใช้สอยถือเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมให้สืบทอดและคงอยู่ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย (Research Objectives)

1. เพื่อศึกษากระบวนการทอผ้าลายขีดบ้านหนองแวงอำเภอจตุรพักตรพิมานจังหวัดร้อยเอ็ด
2. เพื่อสร้างสรรค์นาฏศิลป์พื้นเมืองชุดฟ้อนลายขีด

วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methods)

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยแบ่งตามประเภทผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

1.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้รู้ (Key Informant) ซึ่งเป็นบุคลากรที่เกี่ยวข้อง เครื่องมือที่ใช้คือ

1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย

1.2.1 แบบสำรวจ (Basic Survey) เป็นการสำรวจเพื่อหาข้อมูลเบื้องต้นของพื้นที่ที่ทำการวิจัย

1.2.2 แบบสัมภาษณ์ (Interviews) แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interviews) และแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interviews)

1.2.3 การสนทนากลุ่ม (Focused Group Guideline) ใช้กับกลุ่มครูผู้สอนในวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด เพื่อศึกษาประเด็นการสร้างสรรค์ท่าฟ้อนลายชิดกระบวนการขั้นตอนการทอผ้าลายชิด จนออกมาเป็นผ้าสไบที่สวยงามเกิดประโยชน์ใช้สอย ลักษณะการฟ้อน ในข้อมูลที่ต้องการศึกษาวิจัย

1.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูล ยึดหลักข้อมูลให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการศึกษาดังนี้ การเก็บข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) กับเนื้อหาด้านกระบวนการทอผ้าลายชิด การสร้างสรรค์ด้านทำนาฏศิลป์พื้นเมือง เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนและวัฒนธรรมการท่องเที่ยวเป็นการศึกษาจากเอกสาร จากหนังสือ ตำรา บทความ สารคดี รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือพิมพ์ จดหมายเหตุ อินเทอร์เน็ต

1.3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Research) ผู้วิจัยได้ใช้วิธีสังเกต สัมภาษณ์ สนทนากลุ่ม เพื่อจะได้ตรวจสอบข้อมูลที่สมบูรณ์ตรงกับข้อเท็จจริงมากขึ้น

1.3.2 การจดบันทึก (Field Note) ดำเนินการบันทึกทุกครั้งและใช้เครื่องมืออุปกรณ์ประกอบการบันทึกข้อมูล เช่น กล้องถ่ายรูป กล้องวิดีโอ เทปบันทึกเสียง คอมพิวเตอร์ โน้ตบุ๊ก ฯลฯ

1.4 การจัดกระทำกับข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้จัดกระทำข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัย และกรอบแนวคิดของการวิจัย ผู้วิจัยจัดกระทำข้อมูลในเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ในด้านต่างๆดังนี้

1.4.1 ด้านข้อมูล (Data Triangulation) คือ การตรวจสอบข้อมูล ด้านสถานที่ ด้านเวลา และด้านบุคคล เพื่อตรวจสอบว่า ด้านสถานที่ ข้อมูลจากต่างที่กัน จะเหมือนกันหรือไม่ ด้านบุคคล ถ้าผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไป ข้อมูลจะเหมือนหรือแตกต่างกันหรือไม่

1.4.2 ด้านผู้วิจัย (Investigator Triangulation) คือ การตรวจสอบว่าผู้วิจัยได้ข้อมูลต่างกันอย่างไร โดยเปลี่ยนตัวผู้เก็บข้อมูล และเป็นข้อมูลเรื่องเดียวกัน

1.4.3 ด้านทฤษฎี (Theory Triangulation) คือ การตรวจสอบว่าถ้าผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีต่างกันจากเดิม จะทำให้การตีความหมายข้อมูลแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด

1.4.4 ด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) คือ การใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลต่างกันในการเก็บข้อมูลเรื่องเดียวกันเช่นใช้การสังเกตคู่กับการสัมภาษณ์ (Jantarawanit, 2004 : 31-33)

1.5 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำข้อมูล จากการศึกษา เอกสารแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ประกอบการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสังเกต มาเรียบเรียงผลการศึกษาตามความมุ่งหมายของการวิจัยที่กำหนดไว้ในเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัย (Research Results)

การวิจัยเรื่อง ฟ้อนลายชิต : นาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนและการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม สรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. กระบวนการทอผ้าสไบลายชิต

ผ้าสไบลายชิตที่ได้รับความนิยมมากที่สุด ได้แก่ลายเลข 3 อารบิกและลายหวานน้อย และลายที่ได้จากธรรมชาติ เช่น ลายรูปนก รูปนาคร ลายช้างลายพันธุ์พฤษภา ลายสิ่งของ ลายสิ่งก่อสร้างที่เป็นสิ่งแวดล้อมตามที่ได้พบเห็นมาทำการทอ ซึ่งต้องใช้ความชำนาญ และมีเชิงชั้นด้านฝีมือสูงกว่าการทอผ้าอย่างอื่นเพราะทำยาก ขั้นตอนการทอ ใช้อุปกรณ์การทอผ้าของอีสาน เริ่มจากการทำเส้นด้าย ใส่หลอดปั่นด้ายสอดใส่กระสวย ใช้กึ่งในการทอขณะทอที่ใช้แปรงหวีทุกคอยหวีเป็นช่วงๆเพื่อช่วยให้ด้ายเรียงเส้น และขั้นตอนที่สำคัญคือการเก็บชิต ซึ่งต้องใช้ไม้เก็บชิตเป็นอุปกรณ์สำคัญทำด้วยไม้ไผ่เหลาเล็ก ๆ กลมยาวซึ่งมีขนาดความกว้างของผ้าทอประมาณ 2 ศอก ใช้ประมาณ 20-30 อัน ไม้เก็บชิตจะเป็นสิ่งบังคับให้เกิดลวดลายต่าง ๆ บนเนื้อผ้าขณะที่ทอจะต้องเหยียบทุกสลับกับใช้ไม้เก็บชิตให้เกิดลวดลายตามต้องการ ความกว้าง ความยาวของผ้าขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้บริโภค โดยมีไม้กำพันหรือไม้ม้วนผ้าคอยม้วนเก็บในช่วงการทอแต่ละครั้ง

ภาพที่ 1 ชิตลายเลข 3 อารบิก
ที่มา : เนืองนิต ตอเสนา หมู่ที่ 7 บ้านหนองแวง
ต.หนองผือ อ.จตุรพักตรพิมาน จ.ร้อยเอ็ด

ภาพที่ 2 ลายหวานน้อย
ที่มา : เนืองนิต ตอเสนา หมู่ที่ 7 บ้านหนองแวง
ต.หนองผือ อ.จตุรพักตรพิมาน จ.ร้อยเอ็ด

การเปรียบเทียบรูปแบบหรือกระบวนการทอผ้าลายซิด

ผู้วิจัยได้ทำการเปรียบเทียบกระบวนการทอผ้าลายซิดของชาวอีสาน และ ท่าฟ้อนที่ได้สร้างสรรค์ชุดฟ้อนลายซิด ซึ่งมีรูปแบบของท่าฟ้อน ดังนี้

ตัวอย่างท่าฟ้อนที่สร้างสรรค์จากการทอผ้าลายซิด

กรรมวิธีชาวบ้าน

ภาพที่ 3 การอ้วฝ้าย
การอ้วฝ้ายของชาวบ้านเพื่อที่จะนำ
เอามาซิดทำให้เป็นเส้นฝ้าย

ลักษณะท่าฟ้อน

ภาพที่ 4 ลักษณะการฟ้อน
เลียนแบบการอ้วฝ้ายผู้แสดงนั่งลง
ตั้งเข่าขวา เข่าซ้ายวางหลัง ลำตัวตรง
มือซ้ายป้อนฝ้ายมือขวา ปั่นฝ้าย ไป
ตามจังหวะคีรีพระเอียงซ้าย

ภาพที่ 5 การย้อมสีฝ้าย
ที่มา : บ้านหนองแวง อำเภोजตุรพักตร
พิमान จังหวัดร้อยเอ็ด

ภาพที่ 6 ท่าย้อมสีฝ้าย
ผู้แสดง จะนำเอาฝ้ายลงไปย้อม ในหม้อ จับหัก
ข้อศอกแนบหลังเท้าขวาก้าวไป ข้างหน้าทิ้ง
น้ำหนักเท้าซ้ายวางหลังย่อเล็กน้อย

กรรมวิธีของชาวบ้าน

ภาพที่ 7 การตำหูกหรือการทอผ้าลายขิด
ที่มา : บ้านหนองแวง อำเภोजตุรพัตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

ลักษณะท่าพอน

ภาพที่ 8 ท่าตำหูกนักแสดงยืนตรงเขย่งเท้าย่อ
ตามจังหวะ มือทั้งกรรมวิธีของการตำหูก หรือ
การทอผ้าลายขิด สองจีบยื่นมาข้างหน้า จีบ
คว่ำหักข้อศอก เล็กน้อยศีรษะเอียงซ้าย

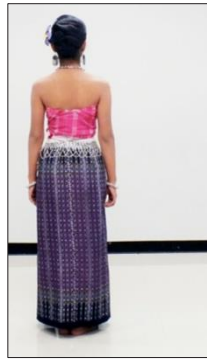
1. การสร้างสรรค์ชุดพอนลายขิดเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนและการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

1.1 แนวคิดในการสร้างสรรค์

ผู้วิจัยได้เห็นความสำคัญของการทอผ้าลายขิดบ้านหนองแวง อำเภोजตุรพัตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะคือผ้าลายขิดลายเลข 3 อารบิก และลายหวนน้อย สีที่นิยมมีเพียง 8 สี ได้แก่ สีเขียว สีแดง สีเหลือง สีชมพู สีส้ม สีคราม สีม่วง และสีน้ำเงิน ผู้วิจัยจึงมีแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงาน เพื่อสื่อให้เห็นถึงกระบวนการทอผ้าลายขิด

1.2. ลักษณะการแต่งกาย

การแต่งกาย นุ่งผ้าซิ่นฝ้ายลายลูกแก้วสีม่วงและลายสาเกต จับจีบหางไหล สวมเสื้อเกาะอก พันรอบด้วยสไบลายขิดทั้ง 8 สี แบ่งเป็น 4 ลาย คือ ลายเลข 3 ได้แก่ สีม่วง สีแดง และสีเหลือง ลายหวนน้อย ได้แก่ สีเขียว สีคราม และสีชมพู ลายซ่าง ได้แก่ สีดำ และลายกาบใหญ่ ได้แก่ สีส้ม ประดับด้วยฝ้ายสี โดยนำฝ้ายแต่ละสีพันกับสีขาวเป็นเกลียวนำมาติดที่หน้าอกขวา ด้านบน เอียงลงไปที่หน้าอกซ้ายด้านล่าง ติดเข็มกลัดที่หน้าอกด้านซ้าย ผมนรวบตั้งขดเป็นช่อไว้ด้านหลังด้านหน้ายกเบียงไปด้านขวาติดดอกอินทนิลสีม่วงอ่อนที่ศีรษะด้านซ้าย สวมเครื่องประดับ ได้แก่ สร้อยคอ กำไลแขน ต่างหู เข็มขัดระย้า พร้อมถือผ้าลายขิดแต่ละลาย

ภาพที่ 9 ตัวอย่างการแต่งกายสีชมพู
ที่มา : ผู้วิจัย (2561)

1.3 อุปกรณ์

ผ้าลายผ้าซิด ทั้งหมด 8 สี ได้แก่ สีแดง สีเขียว สีเหลือง สีดำ สีม่วง สีชมพู สีเขียว และ สีส้ม และผ้าสไบลายซิดที่มีลวดลายสวยงามอีกจำนวน 21 ลาย นำมาประกอบการแสดง โดยการถือไขว้และสอดสลับของผ้า สื่อให้เห็นประโยชน์ของการใช้ผ้าสไบลายซิด

ภาพที่ 10 ตัวอย่างผ้าสไบลายซิด
ที่มา : บ้านหนองแวง ตำบลหนองผือ
อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

ภาพที่ 11 ฝ้ายสี
ที่มา : บ้านหนองแวง ตำบลหนองผือ
อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

1.4 ทำพ็อน

สื่อให้เห็นถึงวิถีชีวิตและกระบวนการทอผ้าลายซิดตั้งแต่เก็บฝ้าย สาวฝ้าย ย้อมฝ้าย ทอ โดยนำฝ้ายทั้ง 8 สี มาแสดงท่าทางในการย้อมสี การปั่นด้าย จนสุดท้ายออกมาเป็นผืน นำไปใช้ประโยชน์

ตัวอย่างท่าพ็อน

ภาพที่ 12 ทำย้อมผ้าฝ้าย
ที่มา : ผู้วิจัย (2561)

ภาพที่ 13 ทำปั่นผ้าฝ้าย
ที่มา : ผู้วิจัย (2561)

ภาพที่ 14 ทำการทอผ้าลายขีด
ที่มา : ผู้วิจัย (2561)

1.5 คนตรีประกอบ

ดนตรีที่บรรเลงคือวงดนตรีพื้นบ้านอีสานประกอบด้วย แคน พิณไฟฟ้า พิณเบสไฟฟ้า โปงกลาง กลองหาง กลองตุ้ม โหวด ฉาบเล็ก และฉาบใหญ่ แบ่งออกเป็น 2 จังหวะ ดังนี้ จังหวะที่ 1 ทำนองลายพราวนเดินดง ที่มีจังหวะช้า จังหวะที่ 2 ทำนองลาลำเพลินที่มีจังหวะปานกลางถึงเร็ว ถ่ายทอดอารมณ์ที่แสดงถึงวิถีชีวิตของชาวอีสานที่สนุกสนาน

ผู้วิจัยได้นำกระบวนการทอผ้าลายขีดของบ้านหนองแวง อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด มาถ่ายทอดในท่าพ็อนพื้นเมือง การแสดงเลียนแบบธรรมชาติการทอผ้าของชาวบ้านได้อย่างอ่อนช้อย สวยงามแบ่งเป็น 2 องค์ด้วยกัน คือ

องค์ที่ 1 กระบวนการทอผ้าลายขีด สื่อให้เห็นวิถีชีวิต ขั้นตอนการทอ ตั้งแต่เก็บขิด สาวฝ้าย ย้อมผ้าฝ้าย ปั่นด้าย จนกระบวนการสุดท้ายคือ ทอออกมาเป็นผืน

องค์ที่ 2 นำผ้าสไบลายขีดทั้ง 8 สี มาสื่อให้เห็นถึงประโยชน์ของสไบลายขีด คือ หม่ม โปก ศีรษะ คาดเอว เป็นต้น

ดนตรีประกอบใช้วงโปงลางอีสาน ประกอบด้วย พิณ เบส แคน โหวด โปงกลาง กลองตุ้ม ฉาบเล็ก ฉาบใหญ่ มี 2 จังหวะ คือ ทำนองลายพราวนเดินดง ทำนองลาลำเพลินเพราะ ได้กลิ่นไอความงาม และทำนองลาลำเพลินจังหวะปานกลางถึงเร็ว ตื่นเต้น สนุกสนาน การแต่งกาย

ยังคงเอกลักษณ์ความเป็นอีสาน อุปกรณ์ประกอบการแสดง ได้แก่ผ้ายทั้ง 8 สีและผ้าสไบลายชนิดอีก 21 ลาย อีกทั้งใช้องค์ประกอบของนาฏศิลป์สร้างสรรค์ ชุดฟ้อนลายชนิดเพื่อการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนและวัฒนธรรมการท่องเที่ยวให้เข้มแข็ง การสร้างรายได้และสนับสนุนวัฒนธรรมการท่องเที่ยวของจังหวัดโดยเฉพาะงานประเพณีฮีตสิบสอง-คองสิบสี่ให้เป็นที่รู้จักและคงคุณค่าความภาคภูมิใจในความเป็นอีสานให้คงอยู่สืบต่อไป

ข้อเสนอแนะการวิจัย (Research Suggestions)

1. ด้านการสร้างสรรคทางด้านนาฏศิลป์พื้นเมืองเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยการนำองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผสานกับแนวคิดการสร้างสรรคการแสดงซึ่งสามารถนำภูมิปัญญาด้านอื่น ๆ มาสร้างสรรคได้
2. ด้านการอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับลวดลายผ้าสามารถนำเอกลักษณ์เฉพาะในถิ่นอื่นมาส่งเสริมทางวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจชุมชนและการท่องเที่ยวสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลไทยแลนด์ 4.0 ที่ส่งเสริมให้นำภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมาสร้างมูลค่าเพิ่มให้คงอยู่ต่อไปได้

เอกสารอ้างอิง (References)

- ชัชวาลย์ วงษ์ประเสริฐ. (2532). ศิลปะการฟ้อนภาคอีสาน. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม.
- ถวัลย์ มาศจรัส. ภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, 2547.
- ทรงพันธ์ วรรณมาศ. (2523). การศึกษาผ้าลายชนิด. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม.
- ทองทิพย์ ปรีนทอง. (2553). ประวัติหมู่บ้านหนองแวง.
- ยุทธศิลป์ จุฑาวิจิตร. (2539). การฟ้อนอีสาน. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิมลพรรณ ปิตรวัชชัย. (2530). ผ้าอีสาน. ขอนแก่น : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วีณา วิสเพ็ญ. (2533). ดนตรีพื้นเมืองอีสาน. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2553). ดนตรีไทยมาจากไหน. นครปฐม: วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เอกวิทย์ ณ กลาง. (2538). วิเคราะห์เอกลักษณ์ไทยในกระแสความเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- Souvenir. (2557). ของที่ระลึก ภูมิปัญญาของคนไทย เพื่อคนไทย. “ความรู้: ลวดลายที่เชื่อมโยงกับความเชื่อพื้นบ้านของคนไทย” [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <https://souvenirbuu.wordpress.com> สืบค้น 15 มกราคม 2557

Translated Thai References

- Chatchawal, W.(1989). Esan Forn, Srinwirot University Mahasarakam Campus, Mahasarakam. [In Thai]
- Ekkawit, N.(1995). Thai IdentityAnalysis in Globalization, Office of the Nationnal Culture Commission, Bangkok. [In Thai]
- Songpun, W.(1980). The Study about Laikit, Srinakharinwirot University Mahasarakam Campus, Mahasarakam. [In Thai]
- Souvenir, (2014). Souvenir : Thai Wisdom by Thai for Thai form Laipha of Local Thai Belief, Retrieved from <https://souvenirbuu.wordpress.com>.
- Sujit, W. (2010). where is Thai Music, college of Music, Mahidol University, Nakhonprathom. [In Thai]
- Thawal, M. (2004). Thai Wisdom, Thai Wattanapanich Press, Bangkok. [In Thai]
- Thongthip, P. (2010). The History of Nongwaeng Village, Roi Et. [In Thai]
- Weena, W. (1990). Esan Local Music, Srinakarinwirot University Mahasarakam campus, Mahasarakam. [In Thai]
- Wiomonpun, P. (1987). Esan Cloth, Faculty of Education, Khonkaen University, Khonkaen. [In Thai]
- Yutthasilp, J. (1996). Esan Forn, Chulalongkorn University Press, Bangkok. [In Thai]